

Szalóki Gergely*: Nótári Tamás: A jognak asztalánál... 1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.

Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi (VI. évfolyam) 1. szám (2009. január)

A regula és a szentencia műfaja az ókortól napjainkig változatlan népszerűségnek örvend, s noha köztük lehetséges a műfaji elhatárolása, ezeket általában az emberi okulást szolgáló, rövid, az ellenpontozást kedvelő mondat szinonimájaként szokás használni. A jogtudomány és a jogi oktatás a római kortól kezdve mindig is kedvelte a regula-szentencia műfaját, hiszen segítségével általános érvényű jogelveket lehet könnyen memorizálható formába önteni.

Az idei év tavaszán jelentette meg a Magyar Közlöny- Lap és Könyvkiadó Nótári Tamás „A jognak asztalánál... 1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul” című munkáját, amely – amint a címe is mutatja – az eredeti latin nyelven és magyarul tartalmaz jogi szentenciákat és regulákat. Az elmúlt 100 évben, hazánkban számos latin szentenciagyűjtemény jelent meg, ám specifikusan jogi tárgyú gyűjtemény – ismereteink szerint – Nótári e munkájáig nem született. A szerzőt, a Károli Gáspár Református Egyetem Római Jogi Tanszékének docensét munkája elkészítésében nagyban segíthette, hogy jogász és egyúttal klasszika filológus is, és így a szentenciákat teljes egészében saját fordításában tehette közzé.

A közel 300 oldalas kötetben maguk a szentenciák 200 oldal foglalnak el (9-202. old.) a latin alfabetikus rendet követve. Ezeket rövidítésjegyzék (203. old.) és tárgymutató (204-214. old.) követi. A tárgymutató igen hasznos szolgálatot tesz a regulák és szentenciák közti eligazodásban, ill. jogintézmény vagy jogág szerinti célirányos keresésben, hiszen hozzávetőleg 150 címszót tartalmaz az adásvételtől a zálogjogig. A tárgymutatót kilenc rövid tanulmány követi (215-291. old.), amelyek néhány, a szerző által kiválasztott, illetve kiemelten fontosnak tartott szentencia és tárgykör jogtörténeti, filológiai és dogmatikai hátterét, kialakulását, fejlődését elemzi.

A római jog oktatásának egyik legfontosabb „segédtudománya” a jogi latin nyelv, amelyet különféle formában – a vonatkozó kormányrendeletnek megfelelően – minden jogi karon oktatnak. Nótári munkája tehát mind a római jog, mind a jogi latinitás oktatásában tankönyv, illetve tansegédlet funkcióját is betöltheti, különös tekintettel arra, hogy anyagát nem csupán a klasszikus római jog köréből válogatja, hanem bőségesen merít a latin auktorokból, a *ius commune* korában, a közép- és kora újkori jogtudomány idejében keletkezett, illetve a jogi köztudatba szerző nélkül átment, *proverbium*-szerű regulákból is.

Azonban a jogi latin regulák és szentenciák jelentősége azonban nem merül ki ennyiben. A szerző némi iróniától sem mentes előszavában – amelynek mottója egy Somerset Maugham idézet, miszerint „The ability to quote is a serviceable substitute for wit.” – így ír erről: „A jogi műveltség mindmáig megköveteli a latin regulák és szentenciák használatát: frappáns rövidegességgel fejezhetjük ki az egyébként csak hosszadalmasan körülírható tartalmakat, tekintélyt kölcsönözhetünk véleményünknek, megtakaríthatjuk az indokolás olykor feleslegesnek látszó fáradságát, megkísérelhetjük legyűrni a normapozitivizmus lernai hydráját... A jogi álműveltség mindmáig megköveteli a latin regulák és szentenciák használatát: elkápráztathatjuk a bennünket hallgató laikust – vagy szellemi szegény collegát –, néhány szentenciát jól-rosszul idézve, többé-kevésbé adekvát helyen felhasználva jó ideig ellavírozhatunk az értelem Skyllája és a tudás Kharybdise között...”

A szerző maga is kijelenti, hogy nem törekedett tartalmi egységre, hiszen a kötet közel két évezred termékeit öleli fel, nem tűzhetette ki tehát célul maga el, hogy az időnként egymásnak ellentmondó tartalmú regulákat megrostálja, vagy tematikailag koherenssé tegye. A mű segítségével a laikusok számára is közérthető módon tekinthetünk be a római jog törzssanyagába tartozó intézmények latin nyelvű szabályaiba, elveibe, amik között fellelhetünk igen sok ma is érvényesülő alapelvet és alkalmazható regulát, valamint történetileg érdekes szentenciát.

Az alábbiakban a tanulmányok közül kívánunk néhányra kitérni, amelyekben a szerző egy-egy szentenciát boncolgat jogtörténeti-filológiai szemszögből.

A „*summum ius summa iniuria*” mint jogértelmezési maxima történetét vizsgáló fejezet[1] a mai kor gyakorló jogásza számára is közvetlenül hasznosítható. Ebben a szerző elsőként azon irodalmi forrásokat veszi sorra, amelyek a „*summum ius summa iniuria*” proverbium különféle változatait, kialakulásának állomásait tárják fel. A „*Summum ius summa iniuria*” című tanulmány ezen alapelv megjelenését és fejlődését vizsgálja. Először Terentius Heautontimorumenos című komédiájában találkozhatni e gondolattal, de a proverbium a Cicero[2] által a *De Officiis*ben[3] megfogalmazott formában került be a jogi köztudatba: „*Existunt saepe iniuriae calumnia quadam et nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quis illud 'summum ius summa iniuria' factum est iam tritum sermone proverbium.*” Nem maga a *ius* tehát az *iniuria*, hanem a látszólag jogos igény rosszhiszemű érvényesítése,[4] azon eset, amikor a jogérvényesítés címe alatt jogtalanságot követnek el. Ezt követően kitekintést tesz a proverbium továbbélésére a humanista Rotterdami Erasmus *Adagia* című művének tükrében. Rotterdami Erasmus szerepe pedig azért igen fontos, mert részben az ő közvetítésével vált ez a szállóige a mai jogászok számára is a mindennapi gyakorlat részévé.

Nótári az *interpretatio* fogalmának kialakulását veszi górcső alá a szerző, majd a „*ius est ars boni et aequi*” szentenciát vizsgálva elemzi az *aequitas*, az igazságosság / méltányosság fogalmak idevágó kérdéseit. Celsus híressé vált *ius est ars boni et aequi* kijelentése a iustinianusi *Digesta*[5] nyitó gondolataként szerepel, miszerint aki a joggal kíván foglalkozni, először tudnia kell, hogy honnan származik a jog kifejezés; a jog ugyanis az igazságosságról (*iustitia*) kapta a nevét, hiszen a jog a jó és a méltányos művészete. Ulpianus a gondolatot továbbfűzve megállapítja, hogy a jogászoknak szinte papi hivatásként kell foglalkozásukat űzniük, hiszen az igazságot kell tisztelniük, a jó és a méltányos ismeretét terjeszteni, a jogost a jogtalantól, a megengedettet a tilostól elválasztva.[6] Utóbb Ulpianus az igazságot úgy határozza meg, mint állandó és örökös igyekezetet, törekvést arra, hogy az őt megillető jogot mindenkinek megadjuk; ezért a jog parancsai a következők: tisztességesen élni, mást meg nem sérteni, az őt megilletőt mindenkinek megad

A római házasság megkötése és a *manus* megszerzésének körébe tartozó „*Ubi tu Gaius, ego Gaia*” mondat kapcsán a szerző ismét tanúbizonyságot tesz komplex látásmódjáról, hiszen az eddig már jól ismert intézményeket, a jogász számára nem oly fontosnak tűnő ismeretekkel egészíti ki: a *ius* körét kibővítette a *fas* körébe tartozó aspektusokkal. Az „*Ubi tu Gaius, ego Gaia*” mondatból Cicero azon következtetést vonja le, hogy minden menyasszonyt Gaiának kell nevezni. A szerző figyelemreméltó megállapítása a menyasszony „*Ahol te G/gaius, én G/gaia*” válaszána értelmezéséhez kapcsolódik. Ezen mondatban a *gaius* és *gaia* szavakat még az antik szerzők is személynévként értelmezték, hasonlóképpen e nézet tér vissza a modern szakirodalomban is. Ebből azon következtetés lenne levonható, hogy a feleség felvette férje nevét. Nótári Tamás azonban csatlakozik Gary Forsythe értelmezéséhez, és nyelvtörténeti kapcsolatot mutat ki a *gaudeo* (örvendezni, örülni) ige és a *gaius*, *gaia* melléknevek között. Ily módon az „*Ubi tu Gaius, ego Gaia*” akként fordítható, hogy „ahol te

boldog vagy, én is boldog vagyok”, amely a férj és a feleség összetartozását hivatott szimbolizálni.[7]

A „venire contra factum proprium”, vagyis a „saját cselekményünkkel ellentétesen eljárni” fordulat, igen hosszadalmas és ellentmondásoktól sem mentes utat járt be, amíg ma ismert formáját elnyerte. Ebben a formában, illetve értelemben ugyanis semmilyen törvényben vagy bírói ítéletben nem találhatjuk meg, s azt sem állíthatjuk, hogy szokásjogi úton került volna be az állandóan visszatérő jogi toposzok közé. Első alkalommal hasonló jellegű megfogalmazással találkozhatunk egy Ulpianusnak tulajdonított töredékben, amely a következő tényállást taglalja: egy, az apai hatalom alól emancipációval hivatalosan ugyan el nem bocsátott, ám önálló életvitelt folytató filia familias végrendeletet készített, mintha materfamiliasi státuszban élne – ám hatalom alatt állóként természetesen nem végrendelezhetett volna érvényesen.

A kötetben szereplő regulák közül hosszasan lehetne sorolni a példákat, amelyek a hatályos jogban és a XXI. századi jogdogmatikában is szerepet kapnak – így például *In conventionibus contrahentium voluntas potius quam verba spectanda sunt.* (A szerződésben inkább a felek akaratát, semmint nyilatkozatát vesszük figyelembe.), *Pacta sunt servanda.* (A szerződéseket be kell tartani.), *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet.* (Senki sem ruházhat át másra több jogot, mint amivel maga rendelkezik.), *Facientes et consentientes pari poena plectuntur.* (A tettest és a bűnsegédet ugyanolyan büntetéssel kell sújtani.), *Par delinquentis et suavis culpa est.* (A tettes és a felbújtó ugyanolyan mértékben bűnös.), *Delictum iteratum gravius est.* (A visszaesők bűncselekménye súlyosabban ítélandó meg.), *Nullum crimen nulla poena sine lege.* (Nincsen sem bűn, sem büntetés törvény nélkül.) stb.

A kötet nagy haszonnal forgatható gyakorló és elméleti jogászok, valamint joghallgatók számára egyaránt, főképp mivel jellegében valóban hiánypótló munkával van dolgunk. Elegáns kivitele méltó a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadótól megszokott színvonalához.

* A szerző a KRE ÁJK PhD-hallgatója.

[1] Ehhez bővebben lásd Nótári T.: *Summum ius summa iniuria.* Magyar Jog 2004. 7. 385-393; Megjegyzések egy jogértelmezési maxima történeti háttéréhez. *Jogtudományi Közlöny* 2004. 7-8. 221-229; *Summum ius summa iniuria – Comments on the Historical Background of a Legal Maxim of Interpretation.* *Acta Iuridica Hungarica* 45. 2004. 301-321.

[2] Hamza G.: Cicero és a jogtudomány kapcsolatának kérdései. In: *Jogtörténeti Tanulmányok V.* Budapest 1983. 59. skk.

[3] *Cic. off.* 1, 33.

[4] A. Bürge: *Die Juristenkomik in Ciceros Rede Pro Murena.* Zürich 1974. 53.

[5] Ehhez lásd Hamza G.: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján.* Budapest 2002.

[6] *Ulp. D.* 1, 1, 1.

[7] Ehhez lásd Nótári T.: *Jog, vallás és retorika.* *Studia Mureniana.* Szeged, Lectum, 2006. 100. skk.; *De matrimonio cum manu.* *Jogtörténeti Szemle* 2005. 2. 52-65; *Remarks on Roman Marriage and Divorce.* *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Iuridica* 48. 2008. 319-340; Minden menyasszonyt Gaiának hívtak? Adalék a római házassági szertartás egy eleméhez. *Jogelméleti Szemle* 2007/1.